

рольову гру, здійснюючи декілька пов'язаних між собою дій причинно-наслідкової залежності. Дітям слід пропонувати для гри різні предмети-замінники або використовувати одні і ті ж предмети у різних іграх. Це сприяє подоланню стереотипності та ригідності, що виникає внаслідок використання однорідних предметів. У старшому дошкільному віці обов'язково повинна з'явитися гра у «школу», що спрямована на розвиток інтересу до школи, позитивного ставлення до навчання та майбутньої соціальної ролі учня.

Педагогічний супровід сюжетно-рольових ігор передбачає:

- організацію спільної діяльності та співтворчості вихователя та дітей у процесі підготовки до гри: вибір змістового наповнення ігор, моделювання можливих ігрових ситуацій, творчий підхід до створення ігрового сюжету тощо;
- організацію спільних ігор вихователя та дітей, під час яких відбувається ознайомлення з новим змістом та засвоєння нових ігрових умінь сюжетно-рольової поведінки;
- створення умов для стимулювання самостійності, ініціативності та довільності творчої ігрової діяльності дітей.

Таким чином, технологія формування ігрових навичок сюжетно-рольової взаємодії у дітей дошкільного віку з розумовою відсталістю будується з урахуванням закономірностей їх розвитку та базується на положенні про поетапне формування ігрової діяльності. Разом з тим врахування загальних та індивідуальних особливостей психофізичного розвитку дітей обумовлює своєрідність завдань формування ігрової взаємодії на кожному з етапів, а також використання специфічних методів і прийомів навчання ігрової діяльності.

ПЕДАГОГІЧНІ ТЕХНОЛОГІЇ СЕНСОРНОГО ВИХОВАННЯ ДОШКІЛЬНИКІВ З РОЗУМОВОЮ ВІДСТАЛІСТЮ

Трикоз Сніжана

Сенсорне виховання розумово відсталих дошкільників базується на положеннях розроблених Л. Виготським, П. Гальпериним, В. Давидовим, О. Запорожцем, О. Леонтьєвим, Д. Ельконіним та ін., про загальні закономірності психічного розвитку в нормі та при патології, про сенситивний вік, про актуальні та потенційні рівні розвитку, про роль дошкільного дитинства у процесі соціалізації, про значення діяльності у розвитку тощо.

Сенсорне виховання — розвиток у дитини відчуттів, сприймання, уявлень про предмети і явища навколишнього світу — складає істотну ланку у розвитку пізнавальної діяльності людини. Сенсорні здібності

не даються людині в готовому вигляді, дитина народжується на світ з органами відчуття. Але це лише передумова для того, щоб дитина навчилася сприймати всі багатства навколишнього світу. Власне показниками розвинутого сприймання дитини є сформовані перцептивні дії (обстеження) та узагальнені, систематизовані знання сенсорних еталонів. Це визначає основну мету сенсорного виховання — ознайомлення дітей з виокремленими суспільством системами сенсорних еталонів, тобто формування в них уявлень про основні різновиди форм, кольорів тощо, та навчання використанню еталонів у процесі обстеження предметів та явищ дійсності, формування узагальнених способів такого обстеження. Досягнення мети сенсорного виховання досягається завдяки вирішенню наступних завдань:

- формування орієнтувально-пошукової діяльності (вміння виділяти, порівнювати, об'єднувати предмети в групи тощо);
- ознайомлення дітей із сенсорними еталонами (форми, кольору, розміру), з розмаїттям звуків, фактур, смаків, температур тощо;
- поєднання сенсорного досвіду дитини зі словом, яке позначає власне те, що сприймається, допомагає закріпити в уявленні образи предметів, якостей, властивостей, відношень, що робить їх більш чіткими, систематизованими та узагальненими.

Оскільки, діти з розумовою відсталістю мають особливості сприймання, завдання сенсорного виховання для них поділяються на дві групи: загальні із завданнями сенсорного виховання дітей, які розвиваються без патології; і спеціальні, спрямовані на корекцію та компенсацію відхилень у сенсорному розвитку.

Для того, щоб сенсорне виховання розумово відсталих дітей відбувалося успішно, в їхньому навчанні потрібно застосовувати спеціальні методи та прийоми навчання.

Методи та прийоми навчання носять наочно-дійовий характер. При цьому педагог виявляє активну позицію, демонструє дитині іграшки, посібники і, головне, спосіб дій з ними, супроводжуючи свої дії емоційними поясненнями. У роботі з розумово відсталими дошкільниками застосовуються дії за наслідуванням, дії за зразком і вибір за зразком, «жестова інструкція», спільні дії дорослого і дитини.¹

Визначення методів навчання та відповідних їм засобів та форм організації здійснюється у відповідності з принципами наочності,

¹ Войлокова Е. Ф. Сенсорное воспитание дошкольников с интеллектуальной недостаточностью: учебно-методическое пособие / Е. Ф. Войлокова, Ю. В. Андрухович, Л. Ю. Ковалева. — СПб.: КАРО, 2005. — 304 с.
Катаева А. А. Дошкольная олигофренопедагогика / А. А. Катаева, Е. А. Стребелева — М.: Владос, 2001. — 134 с.
Екжанова Е. А. Коррекционно-развивающее обучение и воспитание: Программа дошкольных образовательных учреждений компенсирующего вида для детей с нарушением интеллекта / Е. А. Екжанова, Е. А. Стребелева. — М.: Просвещение, 2005. — 272 с.

поєднанні різних засобів навчання у залежності від завдань та змісту навчання, провідної ролі педагога.

Заняття із сенсорного виховання складають частину фронтальних занять педагога-дефектолога. Вони можуть проходити у вигляді гри з дидактичними іграшками (мотрійками, пірамідками, кубиками-вкладками та ін.), рухової гри, гри з правилами, що забезпечує виділення властивостей і відносин предметів. Вирішення завдань із сенсорного виховання передують проведенню занять з конструювання, ліплення, малювання, протягом яких від дитини вимагають обстеження, виокремлення і відтворення властивостей предметів, які будуть зображуватися. На заняттях можуть бути використані прийоми, характерні для лялькового театру. Поряд з цим можуть проводитися заняття у вигляді вправ з роздатковим матеріалом на кшталт настільних ігор, наприклад, лото. Таким чином, форми роботи дуже різноманітні і дозволяють педагогу, спираючись на мимовільну увагу дітей, створювати у них позитивне емоційне ставлення до самих занять і до предметів, з якими вони діють. При цьому предмети повинні бути великими, яскравими, барвистими. Поступово в ході занять у дітей формується інтерес до самих предметів і до діяльності з ними.

Оскільки провідною діяльністю дошкільника є ігрова діяльність, всі заняття з сенсорного виховання на перших роках навчання повинні проводитися не просто в ігровій формі, а ігровим методом. Наприклад, педагог проводить заняття, мета якого — навчити дітей порівнювати парні предмети в межах двох. Перед дітьми не можна поставити завдання навчитися звіряти парні предмети — це завдання пізнавальне, навчальне, а у дітей ще не сформовані ні пізнавальні інтереси, ні навчальна діяльність. Це завдання тільки для педагога. Перед дітьми ж повинно бути поставлено ігрове завдання. При цьому діяльність дітей має бути так організована, щоб у ході її виконання дитина обов'язково повинна навчитися звіряти парні предмети. Для цієї мети можна, наприклад, провести гру «Знайди своє місце», дітям роздати іграшки та точно такі ж, парні, покласти на стільчики. Діти «гуляють» зі своїми іграшками по кімнаті, крокують під бубон. Педагог говорить: «Сядьте на свій стільчик, на якому лежить ваша іграшка». Кожна дитина бере парну іграшку і знаходить по ній свій стільчик. Таким чином, для дитини завдання — знайти своє місце, а парна іграшка служить засобом для досягнення мети. Отже, у педагога мета одна — навчити звіряти парні іграшки, а у дітей — інша. Дітям має бути запропонована така ігрова задача, в якій досягнення ігрового результату веде до засвоєння програмного матеріалу.²

² Катаева А. А. Дошкольная олигофренопедагогика / А. А. Катаева, Е. А. Стребелева. — М. : Владос, 2001. — 134 с.

Екжанова Е. А. Коррекционно-развивающее обучение и воспитание: программа дошкольных образо-

Сенсорний розвиток дитини здійснюється поетапно від розрізнення та виділення властивості до використання уявлень про властивості предметів у практичній діяльності. Тому важливим є організація сенсорного виховання у відповідності до етапів становлення сенсорного розвитку.

На першому етапі сенсорного виховання (якому відповідають перший та другий роки дошкільного навчання) необхідно удосконалювати орієнтування дітей на зовнішні властивості та якості предметів, а саме формувати увагу на зорових, тактильних та слухових подразниках, формувати стійкі уявлення дітей про сенсорні еталони. Для цього дітям пропонуються завдання на вибір за зразком і за словесною інструкцією. Всі ці завдання вирішуються в ході проведення з дітьми цілеспрямованих дидактичних ігор і вправ. Також важливо забезпечити перенесення засвоєних дітьми знань у різні види їх діяльності.

На наступному етапі (третій, четвертий рік навчання) необхідно ставити завдання для формування у дітей цілісних, систематизованих уявлень про зовнішні властивості предметів на основі узагальнення образів сприймання і створення системних уявлень про предмети навколишньої дійсності.

Спочатку дітям пропонують проводити вибір за зразком і групування предметів за однією ознакою (величиною, кольором, формою), потім пропонують виділити ознаку самостійно. Необхідно створити умови, у яких дитина має зрозуміти, за якою ознакою потрібно групувати предмети. Наприклад, у коробці знаходяться парні іграшки, різні за величиною (дві квіточки, два яблучка, два будиночки, дві чашки, два блюдця, два кошики, дві хусточки). Дитині пропонують дві ляльки — велику і маленьку — і кажуть: «Роздай кожній ляльці свої іграшки». Після того як дитина виконала завдання, їй пропонують розповісти, які іграшки вона дала великій ляльці, а які — маленькій. Важливо, щоб дитина зафіксувала у мовному плані принцип групування. Наприклад: «Великій ляльці я дала великі іграшки, маленькій — маленькі іграшки». В іншому випадку це ж завдання, тобто групування предметів за величиною, можна запропонувати в іншому варіанті. Дітям пропонують два кошики — великий і маленький — і набір парних предметів (4 і надалі 8 пар), які можуть бути покладені в ці кошики. З метою ускладнення завдання дітям можна запропонувати розкласти зображення парних предметів за зразком різного розміру. Такі завдання можна пропонувати дитині, коли вона засвоїла принцип групування. Наприклад, одні й ті ж геометричні фігури спочатку групувати за кольором, а потім за величиною або формою. У всіх випадках принцип групування повинен бути закріплений

вательных учреждений компенсирующего вида для детей с нарушением интеллекта / Е. А. Екжанова, Е. А. Стребелева. — М. : Просвещение, 2005. — 272 с.

відповідним узагальнюючим словом. У запропонованих завданнях потрібно змінювати матеріал, зразки, картинки, ситуацію, щоб діти щоразу спиралися не на запам'ятовування виконання, а на образи властивості в уявленні.

Після того, як дитина групує предмети за певною ознакою предмета, проводиться робота з формування узагальнених уявлень про предмети, явища навколишньої дійсності в сукупності характеристик.

Розпочинаючи роботу із сенсорного виховання необхідно враховувати рівень сенсорного розвитку розумово відсталої дитини, з яким дитина вступає до дошкільної установи. Якщо дитина залучається до корекційного навчання у молодшому дошкільному віці, то етапи становлення сенсорного розвитку відповідають рокам навчання та дошкільній періодизації віку (молодший, середній, старший). Але на практиці часто дитина з інтелектуальною недостатністю вступає до спеціалізованого дитячого садка у віці 5-6 років. У таких випадках рівень сенсорного розвитку дитини не завжди відповідає вимогам навчальної програми третього, четвертого років навчання. Тому на початку навчання такої дитини основна увага спрямовується на корекційну роботу за індивідуальною програмою, у процесі засвоєння якої компенсуються недоліки сенсорного розвитку. Індивідуальна програма складається на основі змісту програми із сенсорного виховання з урахуванням індивідуальних особливостей кожної конкретної дитини. Важливо ознайомити дитину з основним змістом першого етапу навчання за індивідуальною програмою, і надалі включити дитину в загальну групу. Власне концентрична будова змісту програми дозволяє повторювати матеріал, продовжувати навчання дитини на наступному етапі при відповідній психолого-педагогічній підтримці.

Цілеспрямована системна робота із сенсорного виховання дозволяє прискорити терміни і збільшити темп сенсорного розвитку дитини, подолавши багато відхилень у розвитку сприймання розумово відсталих дітей дошкільного віку, значно наблизивши його до рівня нормально розвинутих однолітків. Крім цього робота із сенсорного виховання має суттєвий вплив на весь хід психічного розвитку дитини, стимулюючи розвиток діяльності, мислення й мовлення.

Таким чином, розвиток сприймання та актуалізація різноманітних уявлень про навколишній світ лежать в основі формування вікових психологічних новоутворень і становлення всіх видів дитячої діяльності і поведінки. Це той базис, який постійно повинен розвиватися і вдосконалюватися на всіх роках навчання і виховання дитини в дошкільному закладі, в практичних і продуктивних видах дитячої діяльності.